

УДК 37.036+37.037

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ В ПРОЦЕСІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВНЗ

Середа І. О.

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

Анотація. У статті аналізуються результати анкетування майбутніх вчителів географії з метою виявлення реалізації творчого виховання у ВНЗ, а також перевірки: знань щодо важливості творчого формування особистості, стану усвідомлення студентами значення творчих здібностей у всебічному формуванні людини, умінь розпізнавати завдання, що спрямовані на прояв творчості, визначення компонентів творчих здібностей, які потрібно розвивати на заняттях з фізичного виховання у ВНЗ, причин ігнорування вдосконалення власних творчих здібностей в процесі фізичного виховання, а також основних чинників, від яких залежить результативність розвитку творчості.

Ключові слова: творчі здібності, творчість, знання, вчитель географії, анкетування.

Актуальність дослідження. Гуманістичний принцип є одним з основних теоретичних положень освіти. Ефективним способом його реалізації, на думку В. Сухомлинського, Л. Занкової, О. Савченко, Ш. Амонашвілі та інших педагогів є орієнтація навчально-виховного процесу на розвиток творчих здібностей людини [10]. До того ж, система освіти України загалом зорієнтована на формування творчої особистості [5].

Однією з педагогічних умов розвитку творчих здібностей є важлива роль особистості вчителя, викладача, наставника, його готовності до реалізації цього важливого виховного завдання [3; 6; 8; 12;].

Тому, на сьогоднішній день повинна посилюватися роль ВНЗ у формуванні творчої особистості студентів на заняттях, зокрема фізичним вихованням, оскільки саме засоби фізичної культури сприяють розкриттю потенційних творчих можливостей людини [1; 4; 9; 7; 14].

Аналіз актуальних досліджень. Питанню творчих здібностей особистості присвячена значна кількість робіт з психології, педагогіки та філософії, досліджень у галузі фізичної культури, де зазначається важливість розвитку творчої особистості майбутнього вчителя, що є важливою педагогічною умовою розвитку творчості його майбутніх учнів. На сьогоднішній день відомі публікації, що присвячені, розвитку творчої особистості учнів на уроках географії, де акцентується увага на ролі вчителя у цьому процесі [2; 11; 13].

Та в літературних джерелах відсутні дослідження, що стосуються впливу засобів фізичного виховання на розвиток творчих здібностей студентів географічних факультетів, оскільки у ВНЗ заро-

джуються професійні уміння і навички, які надалі втілюються у практичній викладацькій діяльності.

Враховуючи викладене ми поставили собі за мету виявити стан проблеми розвитку творчих здібностей майбутніх вчителів географії на прикладі студентів Тернопільського національного педагогічного університету, що сприятиме правильній організації навчального процесу для посиленого впливу засобів фізичного виховання на розв'язання даної проблеми, а також стане підґрунтям для розробки методики розвитку творчих здібностей студентів географічного факультету в процесі фізичного виховання у ВНЗ.

Відповідно до мети визначено **завдання** статті:

Проаналізувати результати анкетування студентів географічного факультету Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка.

Виявити стан піднятої проблеми та причини ігнорування творчого розвитку особистості в процесі фізичного виховання студентів-географів.

Для вирішення поставлених завдань було використано такі методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення літературних джерел та анкетування.

Результати дослідження. З метою виявлення стану реалізації творчого виховання майбутніх вчителів географії у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка, а також перевірки знань студентів щодо важливості творчого формування особистості, стану їх усвідомлення значення творчих здібностей у всебічному формуванні людини, умінь розпізнавати завдання, що спрямовані на прояв творчості, визначення

компонентів креативності, які потрібно розвивати на заняттях з фізичного виховання у ВНЗ, причин ігнорування вдосконалення власних творчих здібностей в процесі фізичного виховання, а також основних чинників, від яких залежить результативність розвитку їх творчості нами було проведено анкетування. Опитано 250 студентів географічного факультету при Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка, які навчаються на 1—2 курсах.

Розроблена нами анкета складається з трьох частин: вступної, демографічної та основної і містить 13 напівзакритих запитань. Це дало можливість вибрати із запропонованих варіантів правильні, на думку респондентів відповіді, а також висловлювати власні судження щодо різних проблем розвитку творчих здібностей у процесі навчання у ВНЗ, а також на заняттях з фізичного виховання зокрема. Запитання анкети об'єднані в два блоки. Перший з них складається із запитань, які визначають рівень знань респондентів з проблем розвитку творчих здібностей. Другий блок опитувальника містить запитання методичного характеру. Анкетування проводилось анонімно. За способом спілкування воно мало особистий, груповий характер. Одночасне опитування великої кількості осіб дозволило одержати значний обсяг матеріалу при мінімальних затратах часу. Анкета містила основні, уточнюючі та контрольні запитання. За допомогою останніх перевірялась правдивість зазначеної респондентом інформації. Обробка отриманих даних здійснена шляхом обчислення відсоткового співвідношення різних за змістом відповідей.

Оцінюючи відповіді респондентів на перше питання «Що, на Вашу думку, розуміється під «творчими здібностями» людини?», було виявлено, що більшість студентів (64%) не стикалися з даним поняттям. 36% студентів ототожнювали їх з поняттям творчість і визначали як здібності до відкриття, створення чогось нового.

На питання «Чи потрібно, на Вашу думку, вчителів географії володіти творчими здібностями?» 40% відповіло «так», «ні» - 25%, а 35% - ще не визначилися. Перші обґрунтовували свої відповіді підвищенням інтересу уроку, умінням розв'язувати проблемні ситуації, знаходити нові способи вирішення завдань. Другі зазначали, що «творчі здібності» не є важливими для вчителя географії. Останні, скоріш за все, не розуміли значення самого поняття, тому не змогли визначити важливості творчих здібностей у своїй майбутній діяльності.

Негативні відповіді на питання «Чи приділяється належна увага у Вашому ВНЗ розвитку творчої особистості майбутнього вчителя?» на нашу думку

пов'язані з їх нерозумінням даного завдання, курсом навчання (оскільки педагогічна майстерність вчителя, новітні технології навчання викладаються на старших курсах), а також, відсутністю завдань розвитку творчих здібностей на інших навчальних предметах.

Такі ж відповіді ми отримали при аналізі питання «Чи розвивають, на Вашу думку, Ваші творчі здібності на заняттях із фізичного виховання?».

Респонденти обґрунтовували свої відповіді відсутністю методичних рекомендацій, щодо розвитку творчих здібностей на заняттях; відсутністю творчих завдань на заняттях; не поінформованістю викладачами щодо можливості використання засобів, методів, методичних прийомів розвитку творчих здібностей; відсутністю тестів для оцінки творчих можливостей на заняттях; браком часу для вирішення виховних завдань на заняттях фізичним вихованням.

Аналіз результатів опитування виявив не обізнаність студентів у можливостях фізичного виховання розвивати творчість особистості. Про це вказали негативні відповіді на питання: «Чи потрібно взагалі під час занять із фізичного виховання у ВНЗ вносити творчі завдання?» та «Чи вважаєте Ви засоби фізичного виховання ефективними для розвитку Ваших творчих здібностей?».

При ранжуванні здібностей людини за критерієм важливості їхнього розвитку в процесі фізичного виховання більшість (83%) респондентів творчі здібності ставили на останнє місце, а 17% - на перед останнє.

Можна стверджувати, що вік і курс майбутніх вчителів географії не був визначальним фактором у їхній позиції щодо важливості розвитку творчості у ВНЗ, а особливо на заняттях з фізичного виховання. Із шести запропонованих складових творчості 65% респондентів 1 курсу, які обрали менше трьох з них. Серед студентів 2 курсу, таких було 70%. Більше трьох компонентів творчості вважають за необхідне розвивати 35% респондентів зі 1 і 30% 2 курсу. Оскільки з поданих варіантів відповідей респонденти обирали лише окремі з компонентів творчих здібностей, можна припустити, що розуміння ними сутності поняття творчості є обмеженим. На всі, без винятку, компоненти творчості вказали лише 8% студентів. Аналізуючи відповіді на попередні питання, можна зробити висновок про спонтанність і необдуманість відповідей більшістю студентів.

На думку переважної більшості опитаних (98%), засоби фізичного виховання не є ефективними для розвитку творчих здібностей. Та серед запропонованих респондентам варіантів засобів фізичного виховання студенти вказали на ті, які справді вирішують такі завдання. А саме: рухливим іграм (80%),

Продовження, початок на стор. 18

естафетам (90%), музично-ритмічним комплексам (50%) та спортивним іграм (20%).

Незалежно від віку і курсу в опитаних виявлено спільну позицію щодо ефективності засобів розвитку творчих здібностей. Найдоцільнішими з них було визначено рухливі ігри та естафети. Так, рухливим іграм надали перевагу 70% студентів першого і 82% — другого курсів, а естафетам — 93% і 88% студентів відповідно.

Відповіді на контрольне запитання «Які завдання, на Вашу думку, сприяють прояву творчості?» підтверджують наш висновок щодо обмеженого розуміння сутності поняття «творчість». Так, 75% студентів із двох запропонованих варіантів відповідей обрали завдання, що спрямоване на прояв творчості. Разом з тим 25% опитаних надали перевагу завданню, яке не передбачає творчих дій.

Таким чином, неоднозначність відповідей респондентів щодо проблем розвитку творчих здібностей у ВНЗ та на заняттях фізичним вихованням зокрема, відсутність розуміння студентами важливості творчих здібностей у своїй майбутній діяльності та можливості їх розвитку засобами фізичної культури вимагає експериментальних досліджень.

На підставі проведеного опитування майбутніх вчителів географії можна зробити певні **висновки**:

1. Аналіз анкет виявив недостатній рівень теоретичної підготовленості студентів з питань сутності творчих здібностей.

2. Неоднозначність відповідей респондентів щодо важливості розвитку творчих здібностей на заняттях фізичним вихованням потребує експериментального дослідження.

3. Вік і курс студентів не стали визначальними факторами їх позицій щодо розвитку творчих здібностей у ВНЗ та на заняттях фізичним вихованням, зокрема.

Анкета

Шановний студенте!

Кафедра фізичного виховання Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка проводить наукове дослідження з проблем розвитку творчих здібностей студентів географічного факультету у ВНЗ та у процесі фізичного виховання, зокрема. Наперед вдячні Вам за вичерпні відповіді на наші запитання.

Ваші : стать.....

вік.....

курс .....

1. Що, на Вашу думку, розуміється під «творчими здібностями» людини?

.....

2. Чи потрібно, на Вашу думку, вчителів географії володіти творчими здібностями? Обґрунтуйте свою відповідь.

.....

3. Чи приділяється належна увага у Вашому ВНЗ розвитку творчої особистості майбутнього вчителя?

так ні

4. Чи розвивають, на Вашу думку, Ваші творчі здібності на заняттях із фізичного виховання?

так ні

5. Якщо так, то які завдання із розвитку творчих здібностей ставлять перед Вами?

.....

Якщо ні, то це зумовлено:

відсутність методичних рекомендацій, щодо розвитку творчих здібностей на заняттях;

відсутністю таких завдань на заняттях;

не поінформованість Вас викладачами щодо можливості використання засобів, методів, методичних прийомів розвитку творчих здібностей;

відсутністю тестів для оцінки творчих можливостей школярів на заняттях;

браком часу для вирішення виховних завдань на заняттях.

6. Чи потрібно взагалі під час занять із фізичного виховання у ВНЗ вносити творчі завдання?

так ні

Обґрунтуйте чому?

.....

7. Чи вважаєте Ви засоби фізичного виховання ефективними для розвитку Ваших творчих здібностей?

так ні

8. Проранжуйте здібності людини за критерієм важливості їхнього розвитку в процесі фізичного виховання:

рухові, моторні, інтелектуальні, творчі, пізнавальні

Ваш варіант .....

9. Які компоненти творчої особистості, на Вашу думку, можна розвивати на заняттях із фізичного виховання?

гнучкість розуму, позитивну самооцінку, захопленість справою, стійкість в умовах неспіху і браку зовнішніх винагород, творчу уяву, вміння бачити проблему

Ваш варіант.....

10. Які засоби фізичного виховання Ви вважаєте доцільними для розвитку творчих здібностей?

рухливі ігри спортивні ігри музично — ритмічні комплекси, вправи на розвиток спритності, вправи на розвиток пружкості, гімнастичні вправи, легка атлетика, естафети.

Ваш варіант.....

11. Що на, Вашу думку, визначає результативність розвитку творчих здібностей під час навчання у ВНЗ?

зміст засобів методичні прийоми педагогічні умови ставлення до занять генетичні чинники людини

Ваш варіант .....

12. Яке завдання, на Вашу думку, сприятиме прояву творчості?

виконання ролі звірятка в будь-якій сюжетно-імітаційній грі з попередніми вказівками і вимогою чіткого відтворення задалегідь відомих рухів

виконання ролі звірятка в будь-якій сюжетно-імітаційній грі, без попередніх вказівок, на основі власних досвіду і бачення шляхів вирішення завдання

Дякуємо за відповіді!

Список літератури

1. Богоніч, О. Л. Розвиток творчих здібностей дошкільників на заняттях з фізичної культури / О. Л. Богоніч, Г. В. Біленька // Оптимізація процесу фізичного виховання в с-мі освіти: Матер. Всеукр. наук. конф. — Київ. — Тернопіль, 1997. — С. 34–48.
2. Воробйова, Р. Розвиток творчої особистості учня на уроках географії / Р. Воробйова // Журнал «Географія та основи економіки в школі». — 2004, — №2. — С. 13.
3. Гавриш, Н. В. Як ми виховуємо творчу особистість / Н. В. Гавриш // Дошкільне виховання. Палітра педагога. — 2000. — №3. — С.13–17.
4. Гребенникова, О. М. Методика фізического воспитания детей дошкольного возраста с направленностью на развитие творчества : автореф. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Гребенникова Ольга Михайлівна // СПб, 1998. — 142 с.
5. Збірник державних документів, що регламентують роботу закладів освіти України / [упоряд. д-р пед. наук. С. Г. Мельничук]. — Кіровоград, 2004. — 185 с.
6. Зубченко, Л. В. Активізація самостійної творчої діяльності при формуванні педагогічної творчості майбутніх вчителів фізичного виховання / Л. В. Зубченко // Науковий вісник Донбасу. — 2010. — № 2 (10). — С. 8–13.
7. Иванова, Г. К. Формирование творческих способностей школьников на уроках физической культуры : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 : защищ. 29.09.1998 / Иванова Галина Казимировна // Майкоп, 1998. — 146 с.
8. Ляхова, К. О. Творча особистість вчителя як умова розвитку творчих здібностей молодших школярів у навчальній і позанавчальній діяльності Вісник психології і педагогіки / К. О. Ляхова // збірник наук. праць Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, Інституту психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. — Випуск 5. — К., 2011. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.psyh.kiev.ua>].
9. Мартиненко, О. В. Танцювально — ритмічний комплекс як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку / О. В. Мартиненко // Оптимізація процесу фізичного виховання в с-мі освіти: матер. Всеукр. наук. конф. — Київ. — Тернопіль, 1997. — С. 41–44.
10. Нікітін, Б. П. Виникнення і розвиток творчих здібностей / Б. П. Нікітін // Рад. школа. — 1989. — № 7. — С. 43 — 51.
11. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках географії oblosvita.com...zdibnostej-uchniv...geografiyi.html Освіта Буковини — Навігація — Скриня педагогічних думок.
12. Сафаян, С. І. Основні чинники формування творчої особистості та розвитку її творчих здібностей у процесі навчання / С. І. Сафаян // Народна освіта: наук.-метод. електронний пед. журнал. — 2007. — Вип. 1.
13. Свиридова, О. Сучасні методи і прийоми підвищення ефективності уроку географії / О. Свиридова // Географія та основи економіки в школі : науково-методичний журнал. — 2002. — №4. — С. 21–23.
14. Середа, І. О. Розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку в процесі фізичного виховання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 : захищ. 20.12.2011 / Середа Ірина Олександрівна // Тернопіль, 2011. — 200 с.

Надійшла до редакції 08.12.2013 р.

Середа І.О. Исследование проблемы развития творческих способностей будущих учителей географии в процессе физического воспитания в вузах.

В статье анализируются результаты анкетирования будущих учителей географии с целью выявления реализации творческого воспитания в ВУЗ, а также проверки: знаний относительно важности творческого формирования личности, состояния осознания студентами значения творческих способностей, во всестороннем формировании человека, умений распознавать задания, которые направлены на проявление творчества, определения компонентов творческих способностей, которые нужно развивать на занятиях по физическому воспитанию у ВУЗА, причин игнорирования совершенствования.

Ключевые слова: творческие способности, знания, учитель географии, методические основы развития творческих способностей.

Sereda I.O. Research development problems creative abilities of future teachers of geography in physical education in universities.

The paper analyzes the results of surveys of future teachers of geography in order to identify the implementation of creative education in higher education, as well as verification: knowledge about the importance of creative identity formation, awareness of the value of students' creative abilities in shaping comprehensive human abilities to recognize tasks that focused on creative expression, determine the components of creative abilities that should be developed in the classroom of physical education in high school, ignoring the reasons to improve their creative skills during physical education, as well as the major factors that affect the performance of work.

Keywords: creative capabilities, creation, knowledge, teacher of geography, questionnaire.